

ANKARA ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ PEYZAJ MİMARLIĞI

BİZANS UYGARLIĞI ANADOLU MİMARİSİ

Roma İmparatorluğu, özellikle 3. yüzyılda Kuzey Afrika'dan Mezopotamya'ya Batı Avrupa'dan Basra Körfezi'ne ulaşan sınırları sebebiyle çeşitli idari sorunlar ve karışıklıklarla karşılaşır. Büyük Konstantin imparatorluğun geniş topraklarını kontrol altına almak için başkenti, Roma'dan daha doğuya, iki kıtanın birbirine en yakın olduğu noktadaki eski bir Yunan şehir devletinin yer aldığı Byzantium'a 11 Mayıs 330 tarihinde taşıyarak bu yeni başkente kendi adından hareketle Konstantinopolis ismini verir (Giray 2009).

VEUE DE CONSTANTINOPE

∞ İmparator I.Theodosius 395 yılında Roma İmparatorluğu'nu idari olarak Doğu ve Batı olmak üzere iki bölüme ayırarak Bizans

imparatorluğunun temellerini atar. Onun ardından bu şehir ta ki 1453'deki Türk fethine kadar imparator XI. Palailogos'un surlar üzerinde öldürülmesine dek yaklaşık 1100 yıl boyunca sürecektir Doğu Roma İmparatorluğu'nun merkezi haline gelerek zamanının en büyük şehirlerinden biri olur. 19. yüzyıl tarihçilerinin Bizans olarak adlandırdığı bu devlet aslında Roma İmparatorluğu'nun doğu bölümüdür (Giray 2009).

❧ Batı'daki imparatorluk barbar kavimlerin saldırılarıyla yıpratılıp dağılırken, doğudaki devlet yeni bir dinin ve kültürün eski Roma gelenekleri üzerinde filizlenmesiyle gelişir. Bilhassa 6. yüzyıldan itibaren Grekçe'nin resmi dil olarak kabul edilmesi ve imparatorluğun çevresindeki kültür çevreleri Anadolu başta olmak üzere bir potada eriyerek yeni bir kültür ve sanat birikiminin meydana gelmesini sağlar (Giray 2009).

❧ Bizans medeniyeti daha sonraları siyasi ve idari reformlarına rağmen temelde Roma imparatorluğu devlet sistemine sahip, başlangıçta Latince sonraları ise tamamen Grekçenin konuşulduğu ve 4. yüzyıldan itibaren Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul etmiş bir yapıya ve topluma sahiptir. Bizans Sanatı bu topluluğun var olduğu tüm bu coğrafyada şekillenen ve Roma kültür ve medeniyetinin geleneklerini, doğu Akdeniz kültürleriyle bütünleştirerek yapılandırılan ana kaynağı Anadolu olan bir sanat hareketidir (Giray 2009).

BİZANS UYGARLIĞI

MİMARİSİ

☞ Bizans Sanatı ve Mimarisine birbirinden farklı özellikler göstererek ayrılan üç esas devir halinde rastlanır. Bunlardan ilki (330–726) Konstantinopolis'in başkent olmasından tasvir kırıcılık akımının başladığı 726 yılına dek süren Erken Bizans Dönemi'dir. İkonoklazma yılları (726–842) sanat ve özellikle tasvir bakımından bir kesinti dönemidir. Tasvir yasağının kilise lehine sonuçlanmasından sonra Orta Bizans Dönemi (842–1204) başlar ve 1204'de İstanbul'un Latinler tarafından işgaline kadar sürer. Son Bizans Dönemi ise (1261–1453) Mikhael Palailogos'un İstanbul'u yeniden ele geçirmesinden itibaren başlar ve 1453'deki Türk fethine kadar devam eder(Giray 2009).

Bizans sanatının en güzel örnekleri de doğal olarak özünü almış olduğu Anadolu'da veya imparatorluğun başkenti İstanbul'da (Konstantinopolis) meydana getirilmiştir. Bizans sanatının çizgisine, ahengine ve şekil güzelliğine önem vermiş olduğu eserler daha çok başkentte yer aldığı için bunlara hâkim üsluba Başkent Üslûbu, dış çevrelerde daha ilkel ele alınan sanat eserleri ise Eyalet Üslubunun temsilcileri olarak kabul edilmiştir (Helvacı 2013).

Bizans, Roma İmparatorluğu döneminde de kullanılan taş ve tuğla tekniğini başkente de (Konstantinopolis) devam ettirmiş, taş sıraları arasına tuğla dizilerini yerleştirerek örgü tekniğini daha ileri bir boyuta ulaştırmıştır. Batı Anadolu'da daha çok Antik dönemin sanat etkisi devam etmiştir. Diğer bölgelerdeki üslûp ve özellikler daha farklı gelişim göstermiş ve genellikle yapılarda devşirme malzeme, ahşap veya kerpiç kullanılmıştır (Helvacı 2013).

œ Bizans İmparatorluğu, tuğla ve harcı Romalılardan almıştır. Roma İmparatorluğu'ndan ve Yunan Mimarisi'nden farkı ise yapılarında tuğlaya daha çok ağırlık vermesidir. Roma ve Yunan Mimarisi'nde de tuğla kullanılmıştır fakat kireçtaşı, tüf, granit, ahşap, kerpiç, bazalt, tuğlaya göre mimaride daha ön planda tutulmuştur(Helvacı 2013).

œ Bizans Mimarisi'nde duvarın esası kaplama duvardır. Dış yüzler taştan, tuğladan ve harçtan meydana gelmektedir. Tuğla, taş ve harç üçlüsü Bizans'ta sadece duvar dokusu olarak kalmamış, aynı zamanda cephelerde büyük bir hareketlilik getiren süsleme araçları olmuştur (Helvacı 2013).

❧ Bizans Mimarisi'ni Roma'dan ayıran en önemli özellik, Roma Mimarisi'nde daire plan üzerine kubbe inşa edilirken, Bizans'ta dörtlü plan üzerine kubbenin inşa edilmesidir. Bizans Mimarisi'nde tonoz ve kubbeler genelde tuğladan inşa edilmiştir. Bu tekniğin Roma'dan gelmeyen, yabancı mimarlar tarafından uygulanan ithal bir sanat usulü olduğu belirtilerek ,tuğla mimarisinin taşın az fakat kilin oldukça mükemmel olduğu Mezopotamya ve İran'da ortaya çıktığı, Bizans'ın da bu tekniği bu kültürlerden öğrendiği belirtilmektedir(Helvacı 2013).

Bizans Mimarisi'nde kullanılan teknikler ise; binanın dış manzarasının ağır, fakat içinin çok süslü olması, duvar kubbelerinin inşasında mozaik kullanılması, iç duvarların damarlı mermerle kaplanması, iki kanatlı sütun başlıkları ve bu başlıklarda bezeme olarak oyma kenger yaprağı şekillerinin ve hayvan resimlerinin kullanılması, sütunlar üzerine kemer inşa edilmesi ve birbirini kesen tonozların kullanılması şeklinde sıralanabilir (Helvacı 2013).

ASKERİ MİMARİ

2. ve 3.yüzyılın büyük bir bölümünde şehirler barış ortamında, güçlü surduvarları olmaksızın yaşayabilmiştir.3.yüzyıl sonundan itibaren durum değişmiş, kentler sur duvarlarıyla korunmaya başlanmıştır. 4. yüzyıldan 6. yüzyıla kadar geçensüre içerisinde Roma İmparatorluğu sınırları içerisindeki birçok kente sur duvarlarıyaptırılmıştır. İstanbul'un Antikçağ ve Ortaçağ'daki savunma sistemi Haliç surları,Marmara surları ve kara surları olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. Deniz, kent içinkısmen koruma sağladığı için daha çok imparatorluk kara surlarına önem vermiştir (Helvacı 2013).

❧ Trakya'yı Karadeniz'den Marmara'ya bağlayan Anastasius surları(507-512), bu türün Anadolu'daki örneğidir. Bu tiplere uzun duvar da denilmiştir. I.Anastasios (491-518) kara surlarını yaklaşık 65 km. uzunluğunda, Marmara kıyısındaki Silivri (Selimbria) ile Karadeniz'deki Terkos(Derkoz) Gölü'n arasındaki 70 km'lik bir alanı kapsayacak şekilde inşa ettirmiştir.

Belirli bir mimarlık ilkesinin olmadığı kent surlarının en önemlisi ,II.Theodosius surlarıdır . Theodosius surları diğer surlardan farklı olarak bir esas duvar, ön sur ve bir hendek ile arasında kalan alanlardan oluşan üçlü bir engelleme düzeni ile oluşturulmuştur. Esas sur, yaklaşık 4.80 m. genişlikte, 11-14 m. yükseklikte yapılmış ve 50-75 m. aralıklarla dizilmiş burçlarla donatılmış; beş sıralı tuğla şeritlerin taş örgülerle karıştırıldığı almasıık 351 bir düzen sergilemiştir.

☞ Kaleler; İmparatorluğun sınırlarını ve şehirdeki önemli caddeleri korumak amacıyla farklı büyüklükte, kare ya da dikdörtgen, bazen arazinin yapısına göre yuvarlak ya da düzensiz plana sahip olarak yapılmıştır.

EDİRNE ENEZ KALESİ

AFYONKARAHİSAR KALESİ

AYDIN AVŞAR KALESİ

ANKARA KALESİ

EDİRNE KALESİ

SİVİL MİMARİ

Kentler ve Evler

Yunan ve Roma Dönemleri'nde olduğu gibi bu dönemde de şehirler yüksek bir arazi üzerine kurulmuş ve merkezde yer alan meydanlar yuvarlak planla oluşturulmuştur. Kiliseler genellikle önemli meydanlara yapılmıştır. Bizanslılar şehircilikte en önemli ayrıntı olan hipodrom geleneğini unutmamışlar ve şehirlerde bu geleneği devam ettirmişlerdir.

Bu dönemde tiyatro mekânları ortadan kalkmış ,yerini hipodroma bırakmıştır. Hem savunma hem de yeni bir Bizans mimari özelliği olarak şehrin etrafı surlarla çevrilmiştir. Kıyı şehirlerinde liman bulunmakta ve mutlaka şehrin içinde esnaf sanatkârların belirli bölgeleri, teşkilatı ve nizamnameleri yer almaktaydı.

Evlerin çoğunluğu tuğladan bazıları ise nadiren mermerden yapılmıştır. Zengin evlerin çatıları düz yapılmış ve bu çatılar teras olarak kullanılmıştır. Evler genelde yuvarlak olarak ortada hol ile yapılmıştır. Üst katı taşıması için ya ahşap ya da taş sütunlar kullanılmıştır. İçeriden merdivenlerle ulaşılan üst katlarda yatak ve oturma odaları yer almış, merdivenler genelde ahşap ya da taş, zengin evlerinde ise mermerden yapılmıştır. Üst kat odaların pencereleri bahçeye bakmıştır. Duvarlar genellikle badanalanmış, duvarlar haç ya da diğer dini motiflerle boyanmış ,üst katta ise hizmetçi odaları yer almıştır.

Zengin evlerin çoğunda merkezi bir ısıtma sistemive mutfakta ocaklar için bacalar yer almaktaydı. Evlerde tuvalet ve borularla denize kadar uzanan kanalizasyon şebekesi bulunmaktaydı. Zengin evlerinde özel kilisecikler de yer almaktaydı. Fakir evleri ise çok basit bir şekilde inşa edilmiş; çatıları genelde çalı-çırpıyla örtülmüş taban ise topraktan yapılmıştı.

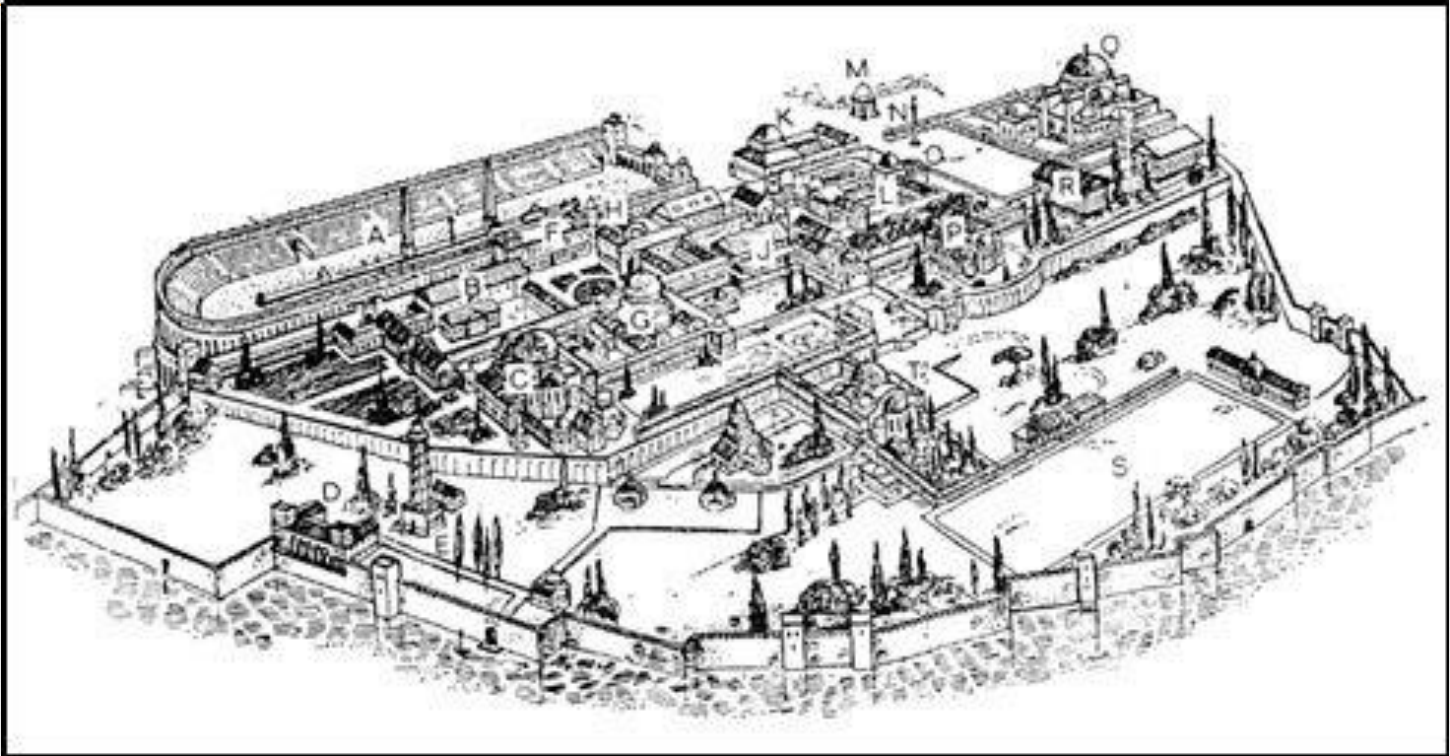
Saraylar

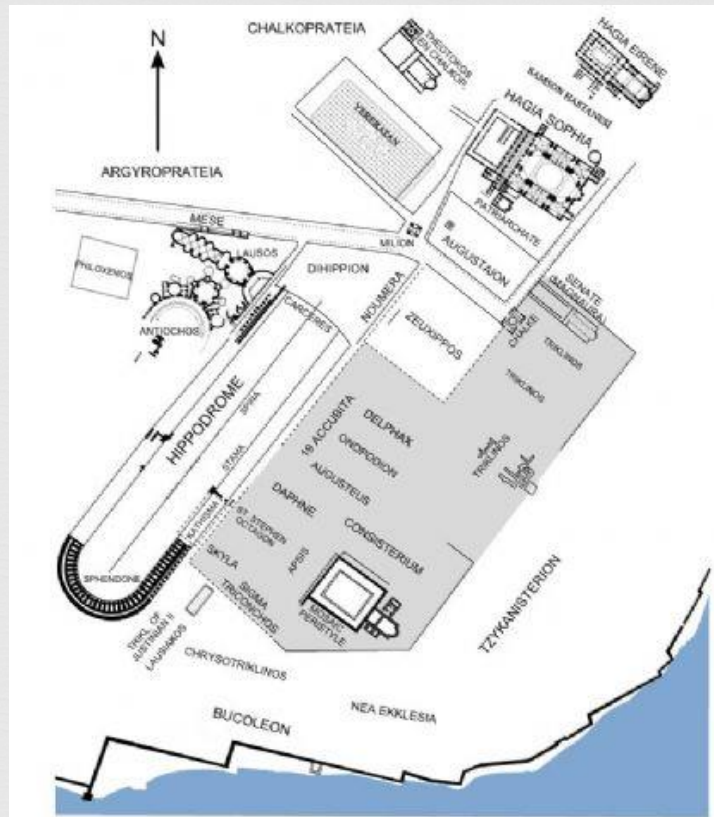
Bizans sarayları denize ve manzaraya hâkim, teraslandırılmış yamaçlar üzerine kurulmuştur. Çevresi ağaçlar, çiçek tarlaları tarhları ve çeşmeleri olan, cennetin bir mikrokosmosu olarak algılanabilecek görkemli, geniş bahçe ve parklarla kuşatılmıştır. Bu saraylar, tek ve büyük bir blok yerine birbirlerine merdiven, koridor ve geniş mekânlarıyla bağlanan, bahçeler içine dağılmış yapılardan oluşan komplekslerdir.

BÜYÜK SARAY

68

Augousteion Meydanı

ÇEMBERLİTAŞ SÜTUNU

AYASOFYA

KAYNAKÇA

- œ Helvacı F. ,2013 . ANADOLU'DA ERKEN DÖNEM BİZANS MİMARİSİ. Yüksek Lisans Tezi,Aksaray Üniversitesi , Sosyal bilimler Enstitüsü,Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, Aksaray.
- œ Giray K. ,2009. ARKEOLOJİ VE SANAT TARİHİ DOĞU ROMA (BİZANS) DÖNEMİ , T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ .